

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکز
دانشکده هنر و معماری / گروه نقاشی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: نقاشی

عنوان:

بررسی نگاره های باقیمانده در عمارت چهلستون قزوین

استاد راهنما:

سرکار خانم شادان کیوانی

استاد مشاور:

سرکار خانم نسرین عتیقه چی

پژوهشگر:

شیرین مشروطه

تابستان ۹۱

تقدیم به :

همسر و همراه عزیزم

تشر و قدردانی :

استاد راهنما ارجمند سرکار خانم شادان کیوانی

استاد مشاور ارجمند سرکار خانم عتیقه چی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب شیرین مشروطه دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۸۰۸۳۸۶۴۷۰۰ در رشته نقاشی که در تاریخ ۹۱/۴/۲۱

از پایان نامه خود تحت عنوان : نگاهی بر نگاره های باقی مانده در عمارت چهلستون قزوین بدینوسیله متعهد می شوم :

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام .

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح ، پایین تر یا بالاتر در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوز های مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : شیرین مشروطه

تاریخ و امضا :

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۱/۴/۲۱

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم / آقای شیرین مشروطه از پایان نامه خود دفاع

نموده و با نمره ۱۷/۵ تمام به حروف هفده و نیم و با درجه عالی مورد تصویب قرار

گرفت.

امضا استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه عنوان

فصل اول : کلیات طرح

- ۱-۱) بیان مسئله..... ۲
- ۲-۱) هدف های تحقیق..... ۲
- ۳-۱) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب..... ۳
- ۴-۱) سوالات یا فرضیه های تحقیق (بیان روابط بین متغیر های مورد مطالعه) :..... ۳
- ۵-۱) روش تحقیق..... ۴
- ۶-۱) روش تحقیق یا رویکرد پژوهشی (تاریخی ، توصیفی ، و غیره)..... ۴
- ۷-۱) روش پژوهش یا روش گرد آوری اطلاعات (کتابخانه ای ، مصاحبه ، پرسش نامه ،)..... ۴
- ۸-۱) واژه های کلیدی : ۵

فصل دوم : خاندان صفوی

- ۱-۲) مقدمه:..... ۷
- ۲-۲) اصل و نسب صفویان..... ۸
- ۳-۲) شجره نامه سلسله صفویه..... ۱۱
- ۴-۲) سلاطین روحانی صفویه:..... ۱۲

۵-۲) نخستین فرمانروایان دودمان صفوی..... ۱۳

فصل سوم : قزوین شهر سلطنتی

۱-۳) قزوین دومین پایتخت صفوی:..... ۲۳

۲-۳) بازار فضای سیاسی و اقتصادی و نمایشگاه ثروت ملی در عصر صفوی..... ۲۶

۳-۳) ساختار شکوهمند (رؤیال) شهر قزوین در عصر صفوی..... ۲۷

۴-۳) دولتخانه، مرکز شهر سلطنتی..... ۳۱

۵-۳) موقعیت شهر قزوین در دوره صفویه:..... ۳۲

۶-۳) معرفی کلاه فرنگی یا عمارت چهل ستون..... ۳۹

۱-۶-۳) روند شکل‌گیری بنا و سیر تحول آن..... ۴۱

۲-۶-۳) تحلیل و بررسی..... ۴۲

فصل چهارم : مکاتب نقاشی دوره صفویه

۱-۴) مکتب اول دوره صفوی:..... ۴۸

۲-۴) هنرمندان شاخص..... ۵۱

۱-۲-۴) شیخ زاده:..... ۵۱

۲-۲-۴) خواجه عبدالعزیز:..... ۵۲

۳-۲-۴) سلطان محمد:..... ۵۲

۴-۲-۴) آقا میرک:..... ۵۲

۳-۴) مکتب دوم دوره صفوی: ۵۴

فصل پنجم : مکاتب هنری قزوین

۱-۵) نقاشی مکتب قزوین ۵۹

۲-۵) نقاشی پشت شیشه ۶۱

۳-۵) هنر خوشنویسی ۶۱

۴-۵) تزئین و آرایش دیوار های بناها (دیوارنگاری) در دوران صفوی ۶۲

۵-۵) بناهای بر جای مانده از پایتخت صفویان در قزوین ۶۴

۱-۵-۵) نقاشی های دیواری بنای کلاه فرنگی (چهلستون) ۶۴

۲-۵-۵) نقاشی های دیواری کاخ عالی قاپوی قزوین ۶۵

۶-۵) ویژگی های بصری مکتب قزوین : ۶۵

۷-۵) مهمترین هنر مندان و نگارگران مکتب صفوی ۶۷

فصل ششم : نگاره های باقیمانده در عمارت چهلستون قزوین

۱-۶) ویژگی بصری نگاره های چهلستون ۷۵

۲-۶) بررسی نگاره ها بر اساس اشعار عبدی بیک ۷۸

۳-۶) مجلس باغ و سیر جوانان ۸۰

۴-۶) مجلس بزم ۸۱

۵-۶) مجلس شکارگاه ۸۲

- ۶-۶) تک پیکره شماره ۱ ۸۳
- ۶-۷) تک پیکره شماره ۲ ۸۴
- ۶-۸) منظره و ظرف میوه و گل ۸۴
- ۶-۹) مجلس شیرین و خسرو و چشمه آب ۸۵
- ۶-۱۰) مجلس شکارگاه شیر و پلنگ ۸۶
- ۶-۱۱) مجلس چوگان بازی ۸۷
- ۶-۱۲) مجلس یوسف و زلیخا و دست بردن زنان مصر ۸۷
- ۶-۱۳) مجلس رزم قزلباش و رومی ۸۸
- ۶-۱۴) قیق اندازی ۸۹
- ۶-۱۵) مجلس جنگ با گرجیان ۸۹

فصل هفتم : نتیجه گیری

- ۷-۱) نتیجه گیری ۹۲
- ۷-۲) تصاویر وابسته به متن: **Error! Bookmark not defined.**
- ۷-۴) فهرست منابع ۹۵
- ۷-۳) فهرست لاتین ۹۸

فهرست تصاویر

صفحه

عنوان

Error! Bookmark not defined.	تصویر ۱-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۲-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۳-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۴-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۵-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۶-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۷-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۸-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۹-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۱۰-۲
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۱-۳
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۲-۳
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۱-۴
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۲-۴
Error! Bookmark not defined.	تصویر ۱-۵

Error! Bookmark not defined.	٢-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٣-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٤-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٥-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٦-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٧-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٨-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٩-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	١٠-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	١١-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	١٢-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	١٣-٥ تصویر
Error! Bookmark not defined.	١-٦ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٢-٦ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٣-٦ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٤-٦ تصویر
Error! Bookmark not defined. ... و	٥-٦ تصویر
Error! Bookmark not defined.	٦-٦ تصویر

Error! Bookmark not defined.٧-٦ تصویر

Error! Bookmark not defined.٨-٦ تصویر

Error! Bookmark not defined.٩-٦ تصویر

Error! Bookmark not defined.١٠-٦ تصویر

فصل اول : کلیات طرح

۱-۱) بیان مسئله

در نظر اول این است که دیوارنگاره های باقیمانده در کاخ چهلستون قزوین دارای چه ویژگی بصری است؟ این ویژگی ها، نگاره ها را به چه دوره نگارگری ایرانی نزدیک می کند؟

با توجه به اینکه شهر قزوین در دوره صفویه پایتخت این حکومت بوده است کارگاههای سلطنتی کتاب آرایبی و نگارگری در این شهر برپا می شود و فعالیت هنرمندانی که در خدمت سلاطین هستند و آثاری که آنها خلق می کنند تاثیر بسیاری بر دیوار نگاری مکتب قزوین می گذارد. شاعر بزرگ دوره صفویه عبدی بیک نیز به توصیف باغات، کاخها و ... در این حکومت پرداخته است که این اشعار نیز تشخیص موضوعی این دیوار نگاره ها را آسان می کند.

۲-۱) هدف های تحقیق

- ۱- شناخت دوره صفویه در قزوین
- ۲- کاربرد عمارت چهلستون قزوین در دوره شاه طهماسب
- ۳- شناخت هنرمندانی که در عمارت چهلستون قزوین مشغول به کار بوده اند
- ۴- پی بردن به ویژگی های سه لایه نقاشی موجود در این کاخ
- ۵- بررسی ترکیب بندی آثار از لحاظ فرم و رنگ

۳-۱) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب

اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب این است که دیوار نگاره های موجود در کاخ تا حد بسیاری بر اثر گچ اندود شدن و برداشتن مجدد لایه گچی بسیار صدمه دیده است و تشخیص و تکمیل این دیوار نگاره ها بسیار دشوار است. این بنای تاریخی در شهر محل سکونت اینجانب واقع شده و به دلیل نبود منبع مناسب در این رابطه و کم توجهی به دیوار نگاره ها (به علت تخریب بیش از حد) مورد توجه من قرار گرفته است. همچنین پی بردن به ویژگی دیوار نگاره های این کاخ از لحاظ فرم، ترکیب بندی، رنگ و خطوط از مسائل پر اهمیت به منظور پرداختن به این موضوع می باشد.

۴-۱) سوالات یا فرضیه های تحقیق (بیان روابط بین متغیر های مورد

مطالعه) :

- آیا این کاخ محل سکونت بوده یا مکانی برای استراحت و تفریح شاه و زنان دربار؟
- با توجه به اینکه شاه طهماسب به کار تذهیب و نقاشی از کودکی علاقه داشته و تحت تعلیم استادان با تجربه ای آموزش دیده است. آیا خود در این کاخ به نگارگری پرداخته است یا خیر؟
- قبل از دوره صفویه و در اوایل دوره صفویه تبریز به عنوان مرکز بزرگی برای نگارگری و تذهیب در ایران شناخته شده بود. بعد از اینکه پایتخت به قزوین انتقال پیدا می کند دوران شکوفایی این مکتب به پایان می رسد. با توجه به تغییرات انجام شده آیا شاه هنرمندان فعال مکتب تبریز را به قزوین منتقل می کند؟

- در سال ۹۸۴ هـ. ق شاه اسماعیل دول بر تخت سلطنت می نشیند (به مدت یک سال و نیم) و برخی از نگارگران تبریز، مشهد و شیراز به قزوین فرا می خواند . آیا شکوفایی مکتب قزوین در این زمان بوده است ؟ ویژگی بارز نگارگری ایران در این دوره چیست؟
- تفاوت ترکیب بندی های نگاره ها در دوره های مختلف این کاخ چیست ؟ چه ویژگی های مشترکی دارند ؟ موضوعات کار شده در نگاره ها چیست ؟ رنگ و فرم آنها چگونه است ؟
- وجه اشتراک و اختلاف بین نگاره های این عمارت و شاهنامه مصور شده در دوره شاه اسماعیل دوم چیست ؟

۱-۵) روش تحقیق

- در این تحقیق بر اساس مطالعه ی کتابخانه ای به بررسی ویژگی های تاریخی این دوره پرداخته ایم . و براساس تحقیق میدانی از افرادی که در عمارت چهلستون مشغول به انجام عملیات مرمتی هستند به بررسی ویژگی های این مکان و دیوارنگاره ها پرداخته ایم .

۱-۶) روش تحقیق یا رویکرد پژوهشی (تاریخی ، توصیفی ، و غیره)

- تاریخی

- توصیفی

۱-۷) روش پژوهش یا روش گرد آوری اطلاعات (کتابخانه ای ، مصاحبه ،

پرسش نامه ،)

- کتابخانه ای

- میدانی

۱-۸) واژه های کلیدی :

- نگاره - سه بعدی نمایی - ترکیب بندی - تذهیب - مصور - نقاشی ایرانی - نگاره -
- سلسله صفویه - عمارت - چهلستون - شاه طهماسب - ویژگی رنگی - دیوار نگاره - فرم -

مکتب

فصل دوم

خاندان صفوی

۲-۱) مقدمه:

بررسی هنر نگارگری ایران از قرن بیستم آغاز شده است و تا به امروز ادامه دارد. از آن دوره تا به حال به علت پیشرفتهای بسیار علم و تکنولوژی روز به روز به اهمیت این موضوع افزوده شده است. با برگزاری نمایشگاه های فراوان در اروپا و سایر نقاط دنیا نیز بسیاری از ناشناخته های این هنر آشکار شده است. با این حال در این موضوع هنوز هم مشکلات بسیاری وجود دارد که باعث توجه بیشتر به این موضوع می شود. هنر نگارگری و نقاشی ایرانی در سیرتاریخی و تکمیلی خود، همواره به سوی زیبایی ها و عروج انسانی حرکت کرده و انسان را به عالم عظیم عرفان و حکمت انسانی و عشق ازلی رهنمون کرده است. این هنر جوهره هنری عارفانه و عاشقانه و شیرازه ای عرفانی و معنوی داشته و انسان را به سوی کمال مطلق سوق داده است.

در این تحقیق به علت کمبود اطلاعات کافی در مورد نگاره های کاخ چهلستون قزوین و همچنین نبود منبع مناسبی که به بررسی این نگاره ها پرداخته باشد، علاقه مند به جمع آوری مطالب از طریق کتابخانه ها و مطالعه کتب شدم و همچنین مصاحبه با اساتید و کارشناسانی که در میراث فرهنگی فعالیت دارند را، شروع کردم. در جریان این موضوع با مشکلات بسیاری چون آسیب دیدگی بسیار دیوارنگاره ها به دلایل مختلفی چون گذر زمان و تغییر کاربری بنا در دوره های مختلف تاریخی و گچ اندود شدن تصاویر مواجه شدم.

همچنین نبود رقم در این دیوارنگاره ها کار بر روی آنها را دشوار تر می کرد.

در این نوشته نخست به معرفی اصالت خاندان صفوی و حاکمان زمان های مختلف در این دوره تاریخی پرداختم سپس به معرفی قزوین به عنوان شهری سلطنتی که از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و بناهای بسیاری در آن ساخته شده که هر یک آثار معتبری را در خود جای داده اند و همچنین دوره